نقدنظر
شماره‌نخست
خرداد و تیرماه ۱۴۰۴
۲۴

از دانش جهان‌شمول تا دغدغه بومی
نقدی بر نظام آموزش شهرسازی کشور

آذین‌علی‌پور تبریزی[۱]
پژوهشگر دکتری شهرسازی، دانشگاه علم و صنعت ایران، تهران

چکیده
زندگی در شهرهای با کیفیت در گرو تربیت شهرسازانی کارآمد است. مقصود از کارآمدی به تعبیری، همان کنشگران مؤثر حوزه نظر و حوزه عمل بوده که ضمن بهره‌بردن از دانش روزآمد، نسبت به بستر بومی دغدغه‌مند و مؤلف هستند. از آن جهت که تربیت شهرسازان کارآمد از مسیر آموزش شهرسازی جاری در کشور می‌گذرد، این نوشتار به بررسی تحلیلی این امر در بستر بومی می‌پردازد. از زمان ورود رشته شهرسازی به کشور ایران، نهاد آموزش بر پایه آموزه‌های علمی جهان شمول (فارق از ارزش) به تربیت متخصصان پرداخته است. از سویی رویه‌های جهانی انباشت علم و سیاست‌گذاری عمومی، هرچه بیشتر بر توجه به ظرفیت‌های محلی تأکید می‌ورزند؛ از دیگر سو در نقشه جامع علمی کشور نیز، بر بومی‌سازی هنر و علوم انسانی و متناسب‌سازی رشته‌های آن‌ها با نیازهای واقعی کشور تأکید شده است. نوشتار حاضر نشان می‌دهد، آموزش شهرسازی کشور به منظور کارآمدی در زمینه، در مرحله اول می‌بایست با مجهزشدن به دانش جهان‌شمول شهرسازی، به تبیین و تولیدات علمی بپردازد. به‌صورت همزمان لازم است آموزش این رشته، به‌شناخت درستی از مکان بومی (نیازها، امکانات و محدودیت‌های زمینه) دست‌یافته و با فهم و شناسایی دقیق مشکلات و نیازهای بومی بتواند به طراحی محتواها و رویه‌های متناسب و پاسخگو، اهتمام ورزد. به‌صورتی که غایت نهایی سیستم ایجاد و تثبیت دانش، مهارت و بینشی بومی و روزآمد باشد، که مداوم به‌واسطه فرایندی مشخص مورد ارزیابی قرار گیرد.

واژگان کلیدی: شهرسازی، آموزش شهرسازی، کارآمدی، آسیب‌شناسی.

DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.24

۱. این نقد برگرفته از تز دکتری نویسنده با عنوان «واکاوی مفهوم آموزش شهرسازی بومی شده» که با راهنمایی دکتر مصطفی بهزادفر در دانشگاه علم و صنعت ایران در حال انجام است.

Email : azinealipour@gmail.com

نشریه مکتب نقدنظر، ۱ (۱): ۲۹-۲۴ تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۷/۲۵ تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۱/۲۰ تاریخ انتشار: ۱۴۰۴/۰۴/۱۰

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-10-05]
[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.24]

چرا آموزش شهرسازی کشور ناکارآمد توصیف می‌شود؟

بیان مسئله

نقش بی‌بدیل متخصصین حوزه شهرسازی در شکل‌دهی به شهرها و ارتقای کیفیت زندگی شهروندان از یک سو و تأثیر راهبردی آموزش در تربیت متخصصان کارآمد از سوی دیگر؛ ضرورت آسیب‌شناسی و بازنگری در آموزش شهرسازی و بررسی نتایج حاصل از آن در افق شصت ساله طی شده را آشکار می‌سازد. مرور تاریخچه ورود آموزش شهرسازی به کشور، نظرات اساتید حوزه و تولیدات علمی حاکی از انتقادات فراوانی نسبت به وضع موجود شهرهای مورد مداخلات شهرسازانه قرارگرفته کشور است. با آگاهی به این مهم که مسائل متنوعی در عدم موفقیت اقدامات شهرسازانه مؤثر است، این نوشتار با تأکید بر نقد سیر طی‌شده و وضع موجود آموزش این رشته، به ضرورت ارزیابی نقش آموزش شهرسازی از منظر بهبود و پاسخ‌گویی به مشکلات زمینه می‌پردازد

ضرورت توجه به مشکلات و نیازهای زمینه برای تربیت فارغ‌التحصیلان و متخصصان کارآمد، زمانی که به بررسی آن در حوزه آموزش شهرسازی بپردازیم؛ سهل و ممتنع است. سهل از آن جهت که از آنجاییکه شهرساز به‌مثابه طبیب شهر، مستقیم و بی‌واسطه با زمینه سرکار دارد؛ پس می‌بایست به آن مقید باشد و ممتنع از آن حیث که در نبود ارزیابی متقن تمام تلاش‌های صورت گرفته کم و بیش با این نیت انجام شده‌اند. در نتیجه به‌نظر می‌رسد اهمیت بازشناسی مسیر طی شده، تحلیل و ارزیابی کارآمدی تلاش‌های انجام شده حلقه مفقوده خروج آموزش شهرسازی کشور از بن‌بست است.

بدنه نقد

شهرسازی را به تعبیری می‌توان، «حرفه، دانش و هنر» ساخت (فرایند شکل‌گیری و شکل‌دهی) مکان‌ها تلقی کرد. این حوزه میان‌دانشی، طیف وسیعی از دانش‌ها را دربرگرفته و آموزش آن نیازمند شناختی جامع از عوامل مؤثر بر آن است. سامانه آموزش شهرسازی فرایند کنش میان «آموزش‌دهنده: معلم شهرسازی» و «آموزش‌گیرنده: دانشجو» در بستر «مکان بومی: زمینه» به منظور انتقال، ایجاد و تثبیت «دانش، مهارت و بینش» (Planning Accreditation Board [PAB], 2001: 19-25)مورد نیاز برای کنش‌گری و فعالیت مؤثر همه ذی‌نفعان شامل اهالی حوزه نظر، حوزه عمل و جامعه است

از منظر بررسی تطور تاریخی آموزش شهرسازی در ایران، نخست در ورود این رشته به کشور با دوره عالی در دهه ۴۰ و سپس بررسی اساتید شهرساز جذب‌شده به‌عنوان هیئت علمی در سال‌های ۴۴، ۴۸ و ۴۹ و نهایتاً بازنگری انجام شده در دوره عالی در سال (۱۳۵۱-۱۳۵۲)؛ اقتباس برنامه آموزشی رشته به‌صورت تلفیقی از مدل آموزشی فرانسوی-ایتالیایی-آمریکایی قابل ردیابی است (طبیبیان، پورمحمدرضا و ولدخانی، ۱۴۰۰). حال آنچه اهمیت دارد بررسی ساختار آموزش شهرسازی کشور از منظر پاسخ‌گویی به نیازهای زمینه در دوران تثبیت و بازنگری در رشته (دهه ۶۰ تاکنون) است؛ آنجاکه پس از وقوع انقلاب فرهنگی (۱۳۵۹-۱۳۶۲) و تعطیلی موقت دانشگاه‌ها، مجدداً آموزش

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-10-05]
[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.24]

شهرسازی در کشور با پذیرش دانشجوی دکترای شهرسازی آغاز شده و ساختار آموزشی رشته پس از تغییرات صورت‌گرفته در سالهای گذشته با تأسیس دوره کارشناسی در سال ۱۳۷۸ به ثبات می‌رسد. در فاصله سال‌های (۱۳۸۰-تاکنون) آموزش شهرسازی کشور شاهد بازنگری‌های متعدد در برنامه‌های آموزشی مقاطع کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا بوده است، که در واقع نقد جدی بر کارآمدی بازنگری‌های انجام شده از منظر تعریف نقش و هدف درست برای هر یک از مقاطع تحصیلی به‌منظور پاسخ‌گویی به نیازهای زمینه، پس از مشاهده نتایج آموزش‌های سال‌های قبل، وارد است

از سویی دیگر تحلیل آرای اساتید و صاحبنظران شهرسازی کشور به‌عنوان متولیان امر آموزش و یکی از مهمترین منابع در این نوشتار مورد بررسی قرار گرفت. بدین‌منظور اظهارنظرها و ارزیابی‌های اساتید و صاحب‌نظران شهرسازی کشور در اولین همایش آموزش شهرسازی ایران (دانشگاه تهران، ۱۳۹۴)، بررسی شدند. آسیب‌شناسی اساتید از آموزش رشته حاکی از نگرانی از افزایش بی‌رویه مدارس شهرسازی (شریف‌زادگان، ۱۳۹۴) و تولید انبوه فارغ‌التحصیل (طبیبیان، ۱۳۹۴)، شکاف نامناسب علم و عمل شهرسازی (دانشپور، ۱۳۹۴؛ حاجی‌پور، ۱۳۹۴؛ طبیبیان، ۱۳۹۴) و تحقق‌ناپذیری طرحهای شهرسازی متعاقب از آن (شریف‌زادگان، ۱۳۹۴)، روند نامناسب بازنگری در برنامه آموزشی (طبیبیان، ۱۳۹۴) و به‌صورت خاص، ضرورت پرداختن به مسائل بومی در برنامه آموزشی رشته شامل ناکارآمدی سیستم آموزشی (شیعه،۱۳۹۴) و محتوای دروس برای توانمندکردن فارغ‌التحصیلان در شناخت و پاسخ‌گویی به مشکلات بومی (حبیبی، ۱۳۹۴؛ شریف‌زادگان، ۱۳۹۴)، ضرورت توجه به تفاوت نیازهای کشور با نیازهای کشورهای غربی (براتی، ۱۳۹۴؛ حاجی‌پور ۱۳۹۴) به‌عنوان مبدأ دانش و آموزش رشته (شریف‌زادگان، ۱۳۹۴)، ضرورت فهم سیاق محلی، فرهنگ و جامعه ایرانی در آموزش (اهری، ۱۳۹۴) به‌منظور ایجاد فرصتی برای تولید و بازتولید دانش بومی شهرسازی (براتی،۱۳۹۴؛ دانشپور، ۱۳۹۴) در دانشگاه است همچنین بررسی تولیدات علمی منتشرشده در حوزه آموزش شهرسازی در کشور، نشانگر نبود پژوهشی با هدف‌گذاری بررسی کارآمدی آموزش شهرسازی در بستر بومی است و اندک تلاش‌هایی در زمینه بومی‌سازی دانش شهرسازی (فروغمندا‌عرابی، خبازی و فروغمندا‌عرابی، ۱۳۹۵؛ نجفی، نقی‌زاده، طغیانی و محمدی، ۱۴۰۰) یا گردآوری اصول شهرسازی بومی (فضای شهری بومی) (حبیبی، تحصیلدار و پورمحمدرضا، ۱۳۹۰؛ نقصان محمدی، دهقان و منتظری، ۱۳۹۱؛ تلخابی، شماعی، داودپور و شکیبایی، ۱۳۹۵) انجام شده است. می‌توان گفت پژوهش‌های ارزشمند این حوزه، به علت تنوع دوره‌های آموزشی و تنوع مشکلات شناسایی شده، فاقد انسجام بوده و نبود ارزیابی جامع در حوزه نظر در تعامل با حوزه عمل و فقدان نهادی برای انجام مداوم این ارزیابی خود عاملی مشکل‌ساز برای اثبات کارآمدی آموزش رشته تلقی می‌گردد.

مطابق آنچه گفته شد، از زمان ورود رشته شهرسازی به کشور ایران، نهاد آموزش بر پایه آموزه‌های علمی جهان شمول (فارق از ارزش) به تربیت متخصصان پرداخته است. از سویی دیگر رویه‌های جهانی انباشت علم و سیاست‌گذاری عمومی، هرچه بیشتر بر توجه به ظرفیت‌های محلی تأکید می‌ورزند؛ در نتیجه آنچه می‌بایست در بازنگری‌ها و مطالعات مکرر برنامه‌های

جای خالی «آموزش شهرسازی پاسخگو به نیازهای زمینه» با قابلیت مجهز ساختن دانش‌آموختگان به معرفتی که مداخلات شهرسازانه را سازگار با بوم ایرانی کند، به‌عنوان راه‌حلی برای خروج آموزش شهرسازی کشور از بن‌بست؛ احساس می‌شود

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-10-05]
[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.24]

آموزشی شهرسازی کشور مدنظر باشد، کارآمدی تلاش‌های آموزشی، بواسطه نسبت آن با واقعیات بومی است

حال آنکه برنامه‌های بازنگری تدوین شده در سال‌های اخیر، انتقاداتی را به همراه داشته‌اند. از جمله آن‌ها سنجش میزان توجه به نیازهای بومی در بازنگری‌های متعدد (۱۳۸۰-تاکنون) در برنامه‌های آموزشی کارشناسی، کارشناسی ارشد و دکترا است. همچنین به‌نظر می‌رسد تغییرات انجام شده معطوف به شکل ظاهری (عناوین) دروس، (نه در رویه، محتوا و ساختار) بوده؛ چنان‌که گویی یا تحلیل درستی از مشکلات و نیازهای بومی انجام نشده و یا آنچه انجام می‌شود در خروجی برنامه بازنگری شده انتشار نمی‌یابد. در فقدان نهاد نظارتی به‌منظور سنجش کارایی برنامه و یا دانشگاه‌ها عملاً امکان ارزیابی را دست‌نیافتنی می‌سازد. همچنین به‌نظر میرسد به‌منظور بررسی میزان نیل به اهداف در برنامه‌های بازنگری تدوین شده، نیاز به بررسی تناظر یک به یک اهداف در نظر گرفته شده با مشکلات و نیازهای شناسایی شده باشد

مرور ادبیات جهانی نیز حاکی از نیاز به انطباق آموزش برنامه‌ریزی شهری با شرایط محلی و زمینه است و برنامه درسی کارا به منظور پاسخ‌گویی به نیازهای محیط محلی برای زمینه‌های متنوع، نیازمند طراحی متفاوتی است (Doyle and Stiftel, 2019, 72-73). وابستگی و ارتباط عمیق فرهنگ برنامه‌ریزی با زمینه تاریخی، سنت‌های فرهنگی و موقعیت‌های طبیعی کشورها- از جمله جامعه، اقتصاد، شهرنشینی و محیط‌زیست، فرهنگ سیاسی، نظام نظارتی و قانون‌گذاری و نحوه اداره آن کشور- انتقال هر رویکرد برنامه‌ریزی شهری و برنامه درسی آموزشی برنامه‌ریزی شهری را از یک کشور به کشور دیگر دشوار یا حتی غیرممکن می‌سازد (Liu, China quoted in Kunzmann, 2015, 50) می‌توان دست‌یابی به آموزش شهرسازی کارآمد و پاسخگو به نیازهای زمینه را در معادله زیر تصویر کرد به نحوی که بدون در نظرگرفتن شرایط مکان (نیازها و ارزش‌های زمینه) نمی‌توان با آموزش

دانش جهان‌شمول شهرسازی	×	شرایط مکان	=	آموزش شهرسازی پاسخ‌گو به نیازهای زمینه

تصویر ۱. آموزش شهرسازی کارآمد در زمینه بومی. مأخذ: نگارنده.

دانش جهان شمول انتظار رسیدن به پاسخ بهینه به مشکلات شهرسازی کشور را داشت.

در واقع آموزش شهرسازی باید بتواند دانش‌آموختگانی تربیت نماید که:

- مسلط بر دانش جهان‌شمول بوده و به تبیین و تولیدات علمی بپردازند.
- توانایی فهم شرایط مکان (آگاهی به نیازها و امکانات و محدودیت‌های زمینه) را دارا باشند.
- توانا به یافتن بهینه‌ترین پاسخ ممکن و ارزیابی مسائل باشند.

علی‌رغم تلاش‌های صورت گرفته در شهرسازی کشور در خصوص مورد نخست، دانش شهرسازی هم در راستای سایر علوم از پارادایم‌های جهانی تبعیت می‌کند و معدود تلاش‌های صورت گرفته برای عرضه جهان‌بینی و معرفت‌شناسی بومی چندان مورد استقبال قرار نگرفته است. نسبت به مورد دوم، هرچند آثار متعددی یافت می‌شود، اما این آثار در کنار هم یک تصویر منسجم از شهر مورد مطالعه را عرضه نمی‌کنند؛ و پراکندگی در ابعاد متعدد عملکردی شهر، مقیاس‌های مطالعه شهر، و جنبه‌های متعدد اقدامات شهرسازانه در حوزه‌های مختلف برنامه‌ریزی، کنترل و غیره، هیچ تلاشی برای مصورکردن یک کل منسجم را ارائه نمی‌دهند. در خصوص مورد سوم، کاملاً یک روحیه اخباری‌گری حاکم است و مطالعه پژوهش‌ها و رساله‌های تولید شده در این عرصه نشان می‌دهد

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-10-05]
[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.24]

کـه سـؤالاتی از جنـس «چـرا؟» به‌صـورت سیسـتماتیک سـرکوب می‌شـوند. ارزیـابی نتایـج گزینه‌هـا کاملاً بـه اسـتبداد مدیـران شـهری واگـذار شده‌اسـت. تـا جایی‌کـه می‌تـوان ادعـا کـرد کـه تعـداد رسـاله‌هایی کـه بـه سـؤال «چـرا» می‌پردازنـد تقریبـاً هیـچ اسـت

جمع‌بندی و نتیجه‌گیری

از آنجایی‌کـه «آمـوزش هـم دلیـل و هـم عامـل تولیـد دانـش» اسـت، تحقـق دانـش پاسـخگو بـه نیازهـای شهرسـازانه در زمینـه ایـران، در گـرو تربیـت دانش‌آموختـگانی اسـت؛ کـه از ظرفیـت لازم بـرای توصیـف و تجویـز علـمی برخوردارنـد. از همیـن منظـر، تربیـت شهرسـازانی کـه گرایـش واقـعی بـه «زمینـه، بـوم» خود دارنـد، در گـرو ایجـاد بنیانهـای معرفـتی بـومی در دانـش شهرسـازی و توجـه بنیـادی بـه حـل چالش‌هـای بـومی در بازنگـری برنامـه آمـوزشی شهرسـازی در کشـور اسـت. آنچنـان کـه در نقشـه جامـع علـمی کشـور نیـز، بـر بومی‌سـازی هنـر و علـوم انسـانی و متناسب‌سـازی رشـته‌های آن‌هـا بـا نیازهـای واقـعی کشـور تأکیـد شـده اسـت

آمـوزش شهرسـازی کشـور بـه منظـور پاسـخگویی بـه نیـاز بـومی، در مرحلـه اول می‌بایسـت بـا اسـتفاده از دانـش جهان‌شـمول شهرسـازی، بـه تبییـن و تولیـدات علـمی بپـردازد. به‌صورت همزمـان لازم اسـت آموزش شهرسـازی، بـه شـناخت درسـتی از مـکان بـومی (نیازهـا، امکانـات و محدودیت‌هـای زمینـه) دسـت‌یافته و بـا فهـم و شناسـایی دقیـق مشـکلات و نیازهـای بـومی بتوانـد بـه طـراحی محتواهـا و رویه‌هـای متناسـب و پاسـخگو اهتمـام ورزد. به‌صـورتی کـه غایـت نهـایی سیسـتم ایجـاد و تثبیـت دانـش، مهـارت و بینـشی بومی و روزآمـد باشـد، کـه مـداوم بـه واسـطه فراینـدی مشـخص مـورد ارزیـابی قـرار گیـرد.

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-10-05]

[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.24]

منابع

- اهری، زهرا. (۱۳۹۴). آموزش شهرسازی از شناخت تا مداخله. نخستین همایش ملی آموزش شهرسازی در ایران، قطب علمی شهرسازی و توسعه شهری پایدار دانشگاه تهران
- تلخابی، حمیدرضا؛ شماعی، علی؛ داودپور، زهره و شکیبایی، اصغر. (۱۳۹۵). تحلیلی بر بافت‌های سنتی و جدید و ارائه شاخص‌های بومی برنامه‌ریزی توسعه شهری مطالعه موردی؛ بافت تاریخی و شهرک امیرکبیر اراک. مطالعات شهر ایرانی اسلامی. ۷(۲۵). ۷۱-۸۲.
- حاجی‌پور، خلیل. (۱۳۹۴). شهرسازی : نگاهی به چالش‌های رشته و حرفه از دیدگاه معرفت‌شناسانه. نخستین همایش ملی آموزش شهرسازی در ایران، قطب علمی شهرسازی و توسعه شهری پایدار دانشگاه تهران
- حبیبی، سیدمحسن. (۱۳۹۴). ذات نایافته از هستی‌بخش. نخستین همایش ملی آموزش شهرسازی در ایران، قطب علمی شهرسازی و توسعه شهری پایدار دانشگاه تهران
- حبیبی، محسن؛ تحصیلدار، مهدی و پورمحمدرضا، نوید. (۱۳۹۰). شرحی بر اصول و قواعد شهرسازی بومی در ارتباط با نظریه‌های معاصر شهرسازی. مسکن و محیط روستا. ۱۳۵. ۳-۲۲.
- دانشپور، سیدعبدالهادی. (۱۳۹۴). بررسی کلیات برنامه‌های آموزش شهرسازی براساس واکاوی چالش‌های نظام شهرسازی کشور. نخستین همایش ملی آموزش شهرسازی در ایران. قطب علمی شهرسازی و توسعه شهری پایدار دانشگاه تهران
- شریفزادگان، محمدحسین. (۱۳۹۴). چالش‌های آموزش برنامه‌ریزی شهری و منطقه‌ای در ایران، نخستین همایش ملی آموزش شهرسازی در ایران. قطب علمی شهرسازی و توسعه شهری پایدار دانشگاه تهران
- شورای عالی انقلاب فرهنگی. (۱۳۸۹). نقشه جامع علمی کشور.
- شیعه، اسماعیل. (۱۳۹۴). از آموزش شهرسازی تا شهرسازی اجرایی، نخستین همایش ملی آموزش شهرسازی در ایران، قطب علمی شهرسازی و توسعه شهری پایدار دانشگاه تهران
- طبیبان، منوچهر. (۱۳۹۴). شهرسازی و چالش‌های رو در روی آن. نخستین همایش ملی آموزش شهرسازی در ایران، قطب علمی شهرسازی و توسعه شهری پایدار دانشگاه تهران
- طبیبیان، منوچهر، پورمحمدرضا، نوید و ولدخانی، حامد. (۱۴۰۰). مواجهه با شهر، از دریچه رشته و حرفه شهرسازی در ایران از بدو تأسیس تا ۱۳۵۹. جلد اول. انتشارات دانشگاه تهران
- فروغمنداعرابی، هومن؛ خبازی، مریم و فروغمنداعرابی، هوشنگ. (۱۳۹۵). ارزیابی منابع تأثیرگذار طراحی‌شهری در ایران براساس رویکرد بومی‌سازی. معماری و شهرسازی آرمانشهر. ۱۷. ۲۶۳-۲۷۱.
- نجفی، مریم؛ نقی‌زاده، محمد؛ طغیانی، شیرین و محمدی، محمود. (۱۴۰۰). ارائه روشی برای تولید یا بومی‌کردن علم شهرسازی ایرانی با استفاده از متون اخلاق عرفانی. هویت شهر. ۴۸(۱۵). ۶۵-۷۸.
- نقصان محمدی، محمدرضا؛ دهقان، فاطمه و منتظری، مرجان. (۱۳۹۱). طراحی فضای شهری بوم‌گرا در توسعه‌های جدید شهری: آشتی توسعه و پایداری «با تأکید بر طراحی بوم‌گرا در خیابان‌های شهر یزد». شهر و معماری بومی. ۲ . ۸۱- ۹۶.
- Doyle, J. L. H. and Stiftel, B. (2019). Designing Core Curricula. In L. N. Green, S.P. French, G. Subhrajit, S. Bruce (Eds.), the routledge handbook of international planning education. London & New York: Routledge.
- Kunzmann, K. R. (2015). The State of the Art of Planning and Planning Education in Asia. Disp, 51(4), 42–51. https://doi.org/10.1080/02513625.2015.1134961.
-Planning Accreditation Board. (2001). The accreditation document. http://showcase.netins.net/web/pab_fi66/AccreditationDocMay01.doc.

COPYRIGHTS
Copyright for this article is retained bye the authors with publication rights granted to Journal of Critical Reviews (JCR); The Iranian Journal of Critical Studies in Place. This is an open access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (https://creativecommons.org/version4/)

[Downloaded from jcr-sj.com on 2026-10-05]

[DOI: DOI: 10.22034/JCR.1.1.4.1.1.24]